

Yerel Yönetimlerin COVID-19 ile İmtihanı: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği

Nahit BEK^{1*}

<https://orcid.org/0000-0002-7767-9774>

Ashl BEK²

<https://orcid.org/0000-0003-0013-6568>

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi

² Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi

*Sorumlu yazar: nahitbek@gmail.com

Özet

Bazı bilim insanları tarafından “21. yüzyılın vebası” olarak nitelendirilen Covid-19 salgını, insan yaşamını her açıdan etkisi altına alan küresel bir salgın olarak tarihteki yerini almıştır. Dünyanın işleyişini (siyasi, ticari, kültürel vb. ilişkiler) derinden sarsan covid-19 kurumsal yapıların işleyişini de aynı ölçüde etkilemiştir. Belediye yönetimleri de yerel ölçekte temel hizmet sağlayan kurumlar olması hasebiyle salgınla mücadelede ciddi bir imtihan vermişlerdir/vermektedirler. Etkisini hala devam ettiren covid-19 ile mücadelede belediyelerin görev ve yetkileri ile gerçekleştirdiği faaliyetler çalışmanın odak noktasında yer almaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin salgınla mücadele sürecinde gerçekleştirmiş olduğu faaliyetleri, görev ve sorumlulukları ile karşılaştırarak bu kapsamda bir değerlendirme yapmaktır. Uluslararası kuruluşların raporları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin faaliyet raporları, ulusal ve yerel basında yer alan haberler araştırmanın verilerini elde etmek için yararlanılan kaynaklardır. Araştırma sonucunda İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin salgınla mücadele kapsamında sosyal yardımlar başta olmak üzere dezenfekte işlemleri, maske üretimi gibi normal dönemlerde gerçekleştirilen hizmetlerin dışında hizmetler sunduğuna rastlanmıştır. Bununla beraber merkezi idare ve diğer paydaşların dahil olduğu yönetim odaklı bir sürecin zayıf olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, salgın, yerel yönetimler

Local Governments' Challenge With COVID-19: The Case Of Istanbul Metropolitan Municipality

Abstract

Described as the "plague of the 21st century" by some scientists, the Covid-19 epidemic has taken its place in history as a global epidemic that affects human life in every aspect. Covid-19, which profoundly shook the functioning of the world (political, commercial, cultural etc.), also affected the functioning of institutional structures to the same extent. Municipal governments also give a serious test in the fight against the epidemic, as they are institutions that provide basic services at the local scale. In the fight against Covid-19, which continues its impact, the duties and authorities of the municipalities and their activities are at the focus of the study. Istanbul Metropolitan Municipality constitutes the sample of the study. The study aims to evaluate by comparing the activities, duties, and responsibilities of Istanbul Metropolitan Municipality during the fight against the epidemic. The reports of international organizations, the annual reports of Istanbul Metropolitan Municipality, the news in the national and local press are the sources used to obtain the data of the research. As a result of the research, it was found that Istanbul Metropolitan Municipality provides extra services other than the services performed in normal periods, such as social assistance, disinfection processes, and mask production, within the scope of fighting the epidemic. However, it can be said that a governance-oriented process involving the central administration and other stakeholders is weak.

Keywords: Covid-19, Istanbul Metropolitan Municipality, epidemic, local governments

Giriş

Çin'in Vuhan kentinde 12 Aralık 2019 tarihinde ortaya çıkan Yeni Koronavirüs Hastalığı (coronavirus disease/COVID-19) salgını 11 Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından küresel salgın anlamına gelen "pandemi" ilan edilmiştir. Tüm dünyayı etkisi altına alan covid-19 pandemisi, bilinmeyenleri çok olan bu nedenle de dünyanın işleyişini derinden sarsan bir süreç olarak yaşanmaktadır. Pandemi, ekonomiden sosyal hayata kadar yaşamın her alanını etkilemiştir. Ülkeler arası ticaret durma noktasına gelmiş, insanlar kendilerini korumak için evlerine kapanmıştır. Toplumların fiziksel ve ruhsal sağlığını derinden etkileyen pandemi koşulları en çok kalabalık şehirlerde kendini hissettirmiştir. Hayatın normal seyrini değiştiren ve yeni normalleri hayatın her alanına sokan pandemi, nüfusun yoğun olduğu kentsel alanlarda etkisini daha fazla göstermektedir. Bu süreçte kentsel alanlarda vatandaşa hizmet sunma görevinin en önemli üstlenicilerinden olan belediyeler salgınla mücadelede de önemli bir yer edinmiştir. Nasıl ki hizmetlerin daha etkili bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için yerel yönetimlerin öneminden bahsediliyor ise salgın ve benzeri acil durumlara hızlı bir şekilde müdahale edebilmek için de aynı önemden bahsedilebilir. Nüfusun önemli bir kısmına ev sahipliği yapan belediyeler yayılım hızı yüksek olan covid-19 salgınıyla mücadelede öncelikli aktörler arasında yer almaktadır. Salgınla mücadelenin gereklilikleri doğrultusunda hizmet sunma yöntemlerini güncelleyerek salgının hızını hafifletmeyi hedefleyen belediyeler faaliyetlerinin ve hizmetlerinin birçoğunu e- belediye uygulamaları aracılığıyla internet üzerinden gerçekleştirme yoluna gitmişlerdir.

Salgının etkileri en çok sağlık sektörü üzerinde görülmekle birlikte ekonomik, kültürel ve sosyal başta olmak üzere pek çok alanı etkilemiştir. Bu noktada merkezi yönetimle birlikte yerel yönetimlere de sorumluluklar düşmektedir (Bilgili, 2020: 221). Belediyeler sağlıkla ilgili hizmetlerin dışında çeşitli kültürel ve sosyal etkinlikleri iletişim kanalları aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Bu çalışmanın amacı COVID-19 salgını sürecinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin (İBB) salgınla mücadele kapsamında gerçekleştirmiş olduğu faaliyetleri sınıflandırarak ortaya koymak ve bu faaliyetlerin etkinliğini hem kanunlar hem de basında çıkan haberler çerçevesinde değerlendirmektir. Basında yer alan haberler salgınla mücadelede aksaklıklar olduğu varsayımını doğrulamaktadır. Bu varsayımdan yola çıkarak bulgular çerçevesinde mantıksal bir sonuç çıkarılmaya çalışılacaktır. Türkiye nüfusunun yaklaşık olarak %18,5'inin İstanbul'da ikamet etmesi ve buna bağlı olarak covid-19 vakalarının yoğun olması nedeniyle çalışmanın örneklemini İBB olarak belirlenmiştir.

Dünyada COVID-19 Salgını

Tarihin çeşitli dönemlerinde insanlık salgın hastalıklar ile karşı karşıya gelmiştir. 2019 yılında Çin'de ortaya çıkan ve 2020 yılında da pandemi ilan edilen covid-19 salgını tarihte karşılaşılan ilk salgın olmadığı gibi muhtemelen son salgında olmayacaktır. Amwas Vebası (639), Kara Veba (1347-1351), Kolera (1817), İspanyol Gribi (1918-1920), Hong Kong Gribi (1968-1969), Çiçek Hastalığı (1700), Domuz Gribi (1976-1988-2009), Kuş Gribi (1918-2005-2008) yaşanan salgınlar olarak tarihteki yerini almıştır. HIV/AIDS olarak adlandırılan ve etkisi hala devam eden İnsan Bağışıklığı Yetmezliği Virüsü nedeniyle 2017 yılı verilerine göre 36,7 milyon kişinin enfekte olduğu ve 1981 yılından itibaren 35 milyon kişinin HIV virüsü nedeniyle öldüğü bilinmektedir (Aslan, 2020: 36-38). Sadece yirmi birinci yüzyıla bakıldığında, 1970 sonrasında 1500 civarında hastalığa sebep olma niteliğinde patojen¹ tespit edilmiştir. Bu patojenlerin %70'i hayvansal kökenli olup, tamamı büyük bir salgına sebep olmadığı bilinmektedir (Budak ve Korkmaz, 2020: 63).

31 Aralık 2019 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü Çin Ülke Ofisi, Çin'in Hubei Eyaletinin Vuhan kentinde sebebi bilinmeyen zatürre vakaları olduğunu bildirmiştir. Akabinde 5 Ocak 2020 tarihinde insanlarda daha önce görülmeyen yeni bir virüsün varlığı bildirilmiştir. İlk olarak 2019-nCoV olarak ifade edilen virüs COVID-19 olarak isimlendirilmiştir (Budak ve Korkmaz, 2020: 62)

Bulaşıcılığı olan ve salgın halinde görülen bir hastalığın pandemi olarak tanımlanabilmesi için hastalığa neden olan virüsün yeni bir virüs olmasının yanı sıra virüsün insandan insana kolay ve sürekli bulaşması gibi özellikler göstermesi gerekmektedir (Sevin vd., 2020: 8). COVID-19 ismi verilen yeni

¹ Fransızca pathogene kelimesinden gelen patojen, Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğüne göre hastalığa neden olan her tür mikrop olarak tanımlanmaktadır (TDK Güncel Sözlük).

Yerel Yönetimlerin COVID-19 ile İmtihani: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği

virüsün kolay ve sürekli bulaşma özelliği göstermesi DSÖ'nün bu salgını pandemi ilan etmesine neden olmuştur (Serinikli, 2021: 278). DSÖ'nün verilerine göre 2021 yılı Ağustos ayının sonunda tüm dünyada toplam 212 milyondan fazla kişi Covid-19 hastalığına yakalanmış olup, hastalık sebebiyle 4,5 milyondan fazla kişi yaşamını yitirmiştir (WHO, 2021). Öte yandan covid-19 virüsü değişimler geçirmekte olup dünya üzerinde çeşitli varyantlarına rastlanmaktadır. Alfa Varyantı, Gamma Varyantı, Delta Varyantı ve Beta Varyantı² COVID-19'un bilinen türevleridir. Bahsi geçen değişimlerin büyük bölümü virüsün ana özelliklerini değiştirmezken "mutasyon" olarak ifade edilen bazı değişimler, virüsün temel niteliklerini ve tesirini etkilemektedir (Euronews, 2021). Dünya COVID-19'a karşı bir teyakkuz halinde olup öte yandan mücadele çalışmaları hızla devam etmektedir. Covid-19 ile mücadele eden birçok ülke aşı çalışmaları yürütmektedir. Dünya genelinde 120'den fazla aşı üzerinde çalışıldığı ve bazılarının umut verici olduğu bilinmekle birlikte, bilim insanları salgının sadece aşı ile sona erebileceği gibi bir düşüncenin gerçeği yansıtmadığını belirtmektedirler (Sert Karaaslan, 2020: 1).

Türkiye'de COVID-19 Salgını ve Alınan Başlıca Tedbirler

Belediyelerin sağlıkla ilgili görevlerine değinmeden önce Türkiye'nin Covid-19 politikalarını ve covid-19 verilerini aktarmak belediyelerin içinde bulunduğu salgın durumunu anlamaya yardımcı olacaktır. Koronavirüs salgınının dünyada hızla yayılmaya başlamasına müteakip T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından 10 Ocak 2020' de enfeksiyon, göğüs hastalıkları, mikrobiyoloji, viroloji, acil tıp, yoğun bakım ve halk sağlığı uzmanı akademisyenlerden oluşan 31 kişilik bir Koronavirüs Bilimsel Danışma Kurulu (Bilim Kurulu) oluşturulmuştur. Bilim Kurulu hastalığın seyrini çok yönlü olarak takip etmeye, raporlamaya, tedavi protokollerini belirlemeye ve tedbirlerle ilgili görüş bildirmeye başlamıştır. Türkiye'de resmi olarak bildirilen ilk Covid -19 vakası 11 Mart 2020 tarihlidir. 17 Mart 2020 tarihinde ise Türkiye'de covid-19 kaynaklı ilk ölüm gerçekleşmiştir (TÜSPE Rapor, 2020/2: 29).

Salgının Türkiye'de görülmeye başlaması ve salgın kaynaklı ölümlerin yaşanmasıyla birlikte izlenen kamu politikaları da revize edilmiştir. Sosyal hayatın maske mesafe ve hijyen kuralları ile kontrollü sosyal hayat prensipleri çerçevesinde devam etmesi hayatın yeni normalleri arasına girmiştir. Bununla beraber salgın sürecinde Türkiye'de izlenen kamu politikalarını dört ana başlık etrafında toplamamız mümkündür. Bu başlıklar; Toplumsal bilinçlendirme çalışmaları, ulaşım ve dolaşımın kısıtlanması, Ekonomik önlemler ve düzenlemeler ile sosyal yardım ve dayanışmanın sağlanması şeklindedir. Ayrıca toplumsal tabanda karşılık bulan "evde kal" çağrısı, sosyal faaliyetlerin kısıtlanması, uzaktan eğitim modeline geçilmesi, uluslararası seyahatin kısıtlanması gibi süreci destekleyen politikalara da yer verilmiştir. Toplumsal bilinçlendirme, sportif faaliyetlere ara verilmesi, ulusal ve uluslararası dolaşımın kısıtlanması, ekonomik önlemler, vergi erteleme, vergi muafiyetleri, sağlık altyapısının güçlendirilmesi vb. uygulamalar da yine pandemi ile mücadelede ulusal ölçekte gerçekleştirilen uygulamaların başında gelmektedir (Turan, 2020: 14- 20). Türkiye'de ilk vakanın görüldüğü tarihten bugüne (9 Eylül 2021) kadar toplam vaka sayısı 6 milyon 39 bin 857 kişi iken, aynı tarih itibarıyla covid-19 nedeniyle hayatını kaybedenlerin sayısı 52 bin 860'tır (covid19.saglik.gov.tr/). Salgının yayılımını durdurmak için gerçekleştirilen faaliyetlerin başında aşılama çalışmaları gelmektedir. Türkiye'de acil kullanım onayı verilmesinin ardından ilk CoronaVac aşısı Sağlık Bakanı Koca'ya yapılmıştır (aa.com.tr). 8 Eylül 2021 tarihi itibarıyla toplam yapılan aşı sayısı 99 milyon 926 bin 213'tür. Bunlardan 1. doz uygulanan kişi sayısı 50 milyon 787 bin 277 kişi iken 2. doz uygulanan kişi sayısı ise 39 milyon 450 bin 82 kişidir (covid19asi.saglik.gov.tr/).

Belediyelerin Sağlıkla İlgili Görevleri

İnsan sağlığını ilgilendiren konular ile çevresel, toplumsal ve ekonomik etkenler birbirinden bağımsız değildir. Başka bir ifadeyle insan sağlığı çevresel, toplumsal ve ekonomik etkenlerle doğrudan ilgilidir. Bireyin sağlığını korumak için altyapı hizmetleri, hava kirliliği, gürültü kirliliği, çevre kirliliği gibi olumsuz etkenlerin giderilmesi gerekmektedir (Şahin, 2009: 1). 1961 tarih ve 224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun'a göre sağlık: "yalnız hastalık ve maluliyet hallerinin bulunmamasından ibaret olmayıp, fiziki, ruhi ve sosyal bakımdan tam bir iyilik hali" olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla sağlık denilince akla ilk gelen beden sağlığı yani hasta/sağlıklı olma

² Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), Koronavirüs'ün bugüne dek ortaya çıkan mutasyonlarından dördünü (Alfa, Beta, Gamma, Delta) "Endişe Verici Varyant" (VOC), sekizini ise "İzlenmesi Gereken Varyant" (VOI) olarak tanımlamıştır.

Yerel Yönetimlerin COVID-19 ile İmtihani: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği

halini değil birçok etkeni içeren geniş bir çerçeveyi düşünmek gerekmektedir. Bu çerçevede ulusal ve yerel ölçekte birçok aktör karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu çalışmada yerel yönetim birimleri arasında yer alan belediyelerin sağlıkla ilgili görev ve yetkileri ele alınacaktır.

Belediyeler, insan sağlığı, hayvan sağlığı, altyapı hizmetleri, çevre temizliği, gürültü kirliliğinin önlenmesi ve gıda üretiminin sağlıklı koşullarda gerçekleşmesi gibi birçok konuda kanunlarla yetkili kılınmıştır. Belediyelerin sağlıkla ilgili faaliyetlerde bulunabilmesi için hukuken yetkili sayılması gerekmektedir. 3.7.2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. maddesi belediyelerin görev ve sorumluluklarını belirtmektedir. Bu maddeye göre belediyelerin sağlıkla ilgili başlıca görevlerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür;

*Kentsel altyapı hizmetleri³

*Çevre ve çevre sağlığı

*Temizlik ve katı atık

*Zabıta⁴

*Acil yardım, kurtarma ve ambulans

*Ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar

*Sağlıkla ilgili tesislerin açılabilmesi ve işletilebilmesi

*Halk sağlığına ve çevreye etkisi olan iş yerlerini kentin belirli yerlerine toplamak

*Çevre kirliliği oluşmaması için gereken tedbirleri almak (5393 sayılı Belediye Kanunu, m.14).

5393 sayılı Belediye Kanunu'nda yukarıda sayıldığı şekliyle sağlıkla ilgili görev ve sorumluluklara yer verilmiştir. Bununla beraber 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda da belediyelerin sağlıkla ilgili görevlerine yer verilmiştir. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'na göre belediyelerin sağlıkla ilgili görevleri:

*Sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak çevrenin, tarım alanlarının ve su havzalarının korunmasını sağlamak,

*Ağaçlandırma yapmak,

*Halk sağlığına ve çevreye etkisi olan iş yerlerini kentin belirli yerlerine toplamak,

*Büyükşehir katı atık yönetim planını yapmak, yaptırmak,

*Zabıta hizmetlerini yerine getirmek,

*Gıda ile ilgili olanlar dahil birinci sınıf gayrisihhi müesseseleri ruhsatlandırmak ve denetlemek,

*Yiyecek ve içecek maddelerinin tahlilini yapmak üzere laboratuvarlar kurmak ve işletmek,

*Gerektiğinde sağlık hizmetleri için bina ve tesisler yapmak,

*Su ve kanalizasyon hizmetlerini yürütmek, derelerin ıslahını yapmak,

*Doğal afetlerle ilgili planlamaları ve diğer hazırlıkları büyükşehir ölçeğinde yapmak,

*Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri kurmak, işletmek veya işlettirmek,

*Sağlıkla ilgili tesislerin bakım ve onarımını gerçekleştirmek.

³ Kanalizasyon, imar, su vb.

⁴ Örneğin, gıdaların kent sakinlerine ulaşması sürecinin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi hususunda kontrol ve denetim faaliyeti çerçevesindeki zabıta hizmetleri.

Yerel Yönetimlerin COVID-19 ile İmtihani: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği

5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nda belediyelerin sağlıkla ilgili başlıca görevleri olarak sayılmaktadır (5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, m.7). Ayrıca 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 38. maddesinde belde halkının huzur, esenlik, sağlık ve mutluluğu için gereken önlemleri almak belediye başkanının görevleri arasında sayılmaktadır. Belediye ve Büyükşehir Belediye Kanunlarına ek olarak 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu sağlıkla ilgili hizmetlerin sunumu ve kurumların koordinasyonunu açıklamaktadır. Ayrıca, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 20. maddesinde belediyelerin salgın hastalıklarla mücadele etmesi görevi yer almaktadır. 1593 sayılı kanun şehir, kasaba ve köylerdeki sağlığın korunması veya halk sağlığıyla ilgili yardımların gerçekleştirilmesi hususunda belediyelere ve diğer mahalli idarelere lüzumu halinde görev verilebileceğini ve bu idarelerin görev ve sorumluluklarını tanımlamaktadır (Demir Uslu, 2021: 925). Beledi nitelikteki hizmetlerinin sağlıkla doğrudan ilgili olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu hizmetlerde meydana gelebilecek aksaklıklar halk sağlığını tehlikeye düşürme potansiyeline sahiptir (Gürün, 2018: 131).

YÖNTEM

Araştırmanın amacı ve önemi, kapsamı ve sınırları, veri toplama yöntemi ve analiz tekniği, geçerliği ve güvenilirliği yöntem başlığı altında anlatılmıştır. Araştırma yöntemleri nicel ve nitel yöntemler olmak üzere ikiye ayrılır. Bazı akademik çalışmalarda her iki yöntemden de yararlanıldığına rastlanmaktadır. Bu çalışmada nitel araştırma tekniklerinden yararlanılmıştır. Kapsayıcı bir terim olan nitel araştırma tanımlama, çözme, yorumlama ve anlamlı ilgi terimler bulmaya çalışan teknikleri içeren sistematik bir süreci ifade etmektedir (Sharan, 2015:13). Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, yazılı belgeleri sistematik bir biçimde analiz etmek için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir. Doküman analizi basılı ve elektronik olmak üzere tüm kaynakları incelemek amacıyla kullanılan bir yöntemdir (Kıral, 2020: 173). Araştırma kapsamında başta Belediye Kanunu ve Büyükşehir Belediye Kanunu olmak üzere yasalarca belediyelere verilen görevler (sağlıkla ilgili görevler) ortaya koyulmuştur. Ulusal ve yerel basında yer alan haberler ve belediyenin raporları⁵ doğrultusunda İBB'nin salgınla mücadele sürecinde gerçekleştirdiği faaliyetlere yer verilerek belediyelerin görev ve yetkileri kapsamında karşılaştırması yapılmıştır. Belediyelerin sağlıkla ilgili görev ve sorumlulukları ile İBB'nin salgınla ilgili faaliyetleri tablolaştırılarak karşılaştırılacak olup, olağan üstü bir süreç olan pandemi koşullarında gerçekleştirilen faaliyetlerin tablo içinde/dışında kalma durumu da ortaya koyulacaktır.

Amaç ve Önem

Salgınlar bulaşı oranı yüksek olan ve toplum sağlığını tehdit eden hastalık süreçleridir. Salgınlar virüsün yapısına göre değişmekle birlikte insan nüfusunun kalabalık olduğu alanlarda hızlı bir şekilde yayılım göstermektedir. Türkiye'de nüfusun %93'ünün il ve ilçe merkezlerinde yaşadığı göz önüne alındığında belediyelerin ve büyükşehir belediyelerinin salgından en çok etkilenen idareler olduğu gerçeği karşımıza çıkmaktadır (data.tuik.gov.tr, 2021). İşte bu noktada araştırmanın amacı, İBB'nin salgınla mücadele sürecinde gerçekleştirmiş olduğu faaliyetleri, görev ve sorumlulukları ile karşılaştırarak bu kapsamda bir değerlendirme yapmaktır. Araştırma, İstanbul'un nüfus bakımından Türkiye'nin en kalabalık şehri olması açısından önem taşımaktadır.

Kapsam ve Sınırlar

Araştırma kapsamında belediyelerin sağlıkla ilgili kanuni görevleri ve salgın döneminde gerçekleştirmiş oldukları faaliyetler incelenmiştir. Araştırma İBB ile sınırlı tutulmuştur. İBB'nin salgın sürecinde gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler belediyenin resmi raporlarından alınmış olup basında yer alan haberlerle desteklenmiştir.

Veri Toplama Yöntemi ve Analiz Tekniği

Türkiye'de Koronavirüs vakalarının %60'ı İstanbul'da görülmektedir (koronavirus.ibb.istanbul). Bu nedenle İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından "koronavirus.ibb.istanbul" adıyla

⁵ İBB, Mart-Nisan 2020 dönemi ve Mayıs- Haziran 2020 dönemlerini kapsayan iki adet kapsamlı faaliyet raporu yayınlamıştır. Bununla beraber, güncel durum raporları, değerlendirme raporları ve acil tedbir önerileri şeklinde olmak üzere çeşitli dokümanlar koronavirus.ibb.istanbul adresinde yer almaktadır. Çalışma kapsamında değerlendirilen veriler faaliyet raporları esas alınarak hazırlanmıştır.

Yerel Yönetimlerin COVID-19 ile İmtihani: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği

resmi bir site kurulmuştur. Araştırmada kullanılan raporlar İBB'nin kurmuş olduğu siteden alınarak çalışmaya veri teşkil etmiştir. Raporlarda yer alan bilgiler daha sonra yazıya dökülerek yorumlanmaya çalışılmıştır. Elde edilen veriler belediyelerin sağlıkla ilgili görevleriyle karşılaştırılarak bulgulara ulaşılmıştır.

Geçerlilik ve Güvenirlik

Tüm araştırmalarda olduğu gibi nitel araştırmalarda da geçerlik ve güvenilirlik büyük öneme sahiptir. *Trustworthines*, geçerlilik ve güvenilirlik ile ilgili nitel araştırmalarda kullanılan bir kavramdır. Lincoln ve Guba tarafından 1985 yılında geliştirilen *Trustworthines*'in inandırıcılık, transfer edilebilirlik, değişmezlik ve teyit edilebilirlik olmak üzere dört temel ilkesi bulunmaktadır (Güler vd, 2015: 385).

İç geçerliliğin karşılığı olan inandırıcılık toplanan verilerin doğruluğunu teyit etmek anlamına gelmektedir. İnandırıcılığı sağlamaya yönelik yoğun ve uzun süreli katılım ve çeşitlilik olmak üzere iki yol bulunmaktadır. Araştırmanın birinci aşamasında kullanılan raporlara ulaşılan tarih ve raporların kaynağının açıkça sunulması benzer konuda çalışma yapacak kişilerin aynı verilere ulaşabilmelerini sağlamaktadır. Bu durum araştırmanın inandırıcılığını ortaya koymaktadır. Veri toplama ve analiz sürecinde tutarlı bir yol izlenerek, veriler nesnel ve tarafsız bir şekilde aktarılmıştır.

BULGULAR

Bu başlık altında, araştırma kapsamında incelenen ikincil verilerden hareketle İBB'nin covid-19 ile mücadelesi kapsamında gerçekleştirdiği faaliyetlere yer verilmiştir. Ayrıca kanunların belediyelere tanıdığı sağlıkla ilgili görevler ile salgın döneminde gerçekleştirdiği faaliyetler tablolastırılarak farklılıklar gösterilmeye çalışılmıştır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Salgınla Mücadele Faaliyetleri

Covid-19 salgınının ortaya çıkmasıyla birlikte vaka sayılarının en sık görüldüğü yerleşim alanları kentler olmuştur. Bu durumun temel nedeni kentsel alanlardaki nüfus yoğunluğunun ortaya çıkarmış olduğu bulaş riski olarak kabul edilmektedir. İstanbul, 15 milyonun üzerinde nüfusu ile Türkiye'nin en kalabalık şehri durumundadır. Bu kalabalık nüfus salgının yayılım hızını da etkilemektedir. Bu nedenle salgınla mücadele kapsamında İBB'ye önemli sorumluluklar düşmektedir. İBB'nin salgınla mücadele kapsamında gerçekleştirdiği faaliyetleri, kamuoyunda farkındalık oluşturma, eğitim ve kültür, sosyal yardımlar ve sağlık hizmetleri alanında yapılan çalışmalar olarak dört başlık altında sınıflandırabiliriz.

Kamuoyunda farkındalığın oluşması amacıyla pandemi ilan edilmeden önce faaliyetlerine başlayan İBB yazılı ve görsel bilgilendirme çalışmaları kapsamında; üst geçit, billboard, raket afiş, afiş, elektrik direği dikey afiş, metro, tramvay, otobüs, şehri hatları vapurları ve meydanlarda bulunan bilgi ekranlarında spotlar yayınlamıştır. İBB basın yayın müdürlüğü ve halkla ilişkiler müdürlüğü aracılığıyla 2020 yılı Mart ayında 300 bin adet broşür dağıtılmıştır. İBB'nin web sayfası üzerinden DSÖ'nün COVID-19'la ilgili bilgi notu erişime açılmıştır. Banner⁶ ile koronavirüse karşı alınabilecek tedbirleri içeren 14 kural yayınlanmıştır. Bilgilendirme çalışmaları işaret dilinde videolar haline getirilerek paylaşılması, İBB personeline koronavirüs bilgilendirme kitapçıklarının dağıtılması, "sorularla yeni koronavirüs" adlı videonun hazırlanarak yayınlanması, halkın salgınla ilgili sağlıklı bilgiye ulaşabilmesi adına "koronavirus.ibb.istanbul" adlı sitenin yayına alınması vb. uygulamalar şeklinde süreklilik arz etmiştir. İBB'nin koronavirüsle mücadele faaliyet raporları incelendiğinde düzenli olarak bu faaliyetlere yer verildiği görülmektedir (koronavirus.ibb.istanbul).

Eğitim ve kültür faaliyetleri kapsamında ilk olarak planlanmış olan eğitim ve kültür faaliyetlerinin iptal edilmesi veya ertelenmesi sağlanmıştır. Müze ve kütüphane faaliyetleri geçici olarak durdurulmuş olup kültür sanat faaliyetlerinin gerçekleştirildiği salonların dezenfeksiyon işlemleri gerçekleştirilmiştir. Evde kalanların egzersiz yapabilmesi için online spor tesislerinin açılması, sosyal

⁶ Banner: Reklam ve tanıtım amaçlı hazırlanan, web siteleri, mobil uygulamalar ve gazetelerde başlık, içerik içinde ya da alt kısımda yer alabilecek ölçülerde ya da afiş olarak, tasarlanmış kurumsal iletişim öğesidir. Genelde logo ile bütünleşik olarak kullanılır.

Yerel Yönetimlerin COVID-19 ile İmtihani: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği

medya üzerinden halk konseri tertibi, İstanbul kitapçısı şubelerinin online ortamlara taşınması ve indirimli kitap satışlarının gerçekleştirilmesi, Dünya Tiyatrolar Günü'nde online oyunların sergilenmesi, sanatsal etkinliklerin dijital platformlara aktarılması, “gezgin söyleşileri” formatıyla İstanbul'un tanıtımına ve turizme yönelik söyleşilerin gerçekleştirilmesi, online satranç turnuvası düzenlenmesi, covid-19 konuşmaları video seminerleri düzenlenmesi, dünya kentleriyle salgın süreciyle ilgili bilgi alışverişinde bulunulması, engelli bireylere yönelik evde spor faaliyetleriyle ilgili videolar yayınlanması İBB'nin salgınla mücadele kapsamında gerçekleştirdiği sosyal ve kültürel faaliyetlerin başında gelmektedir.

Salgınla mücadele alanında önemle üzerinde durulması gereken bir başka faaliyet alanı da salgından ekonomik açıdan olumsuz etkilenenlere yönelik gerçekleştirilen sosyal yardımlardır. Bu kapsamda İBB'nin gerçekleştirmiş olduğu sosyal yardımların başlıcaları; borçlardan kaynaklı su kapama faaliyetleri durdurularak borçları nedeniyle suyu kapalı olan vatandaşların sularının açılması, hasta ve yaşlı aboneler için Mobil İSKİ'nin aktif ve kesintisiz bir biçimde çalışmaya başlaması, beş farklı dilde koronavirüs bilgilendirme animasyonlarının hazırlanarak göçmen ve yabancı nüfusun yoğun olarak kullandığı iletişim kanallarında yayınlanması, sağlık çalışanlarına İSPARK ve toplu ulaşımın ücretsiz hale getirilmesi, hastane ve çevresindeki otoparkların vatandaşlar için ücretsiz hale getirilmesi, engelli ve 65 yaş üstü vatandaşların adreslerinin belirlenerek 65 yaş üzeri vatandaşların acil ihtiyaçlarının karşılanması, otel sahipleriyle işbirliği yapılarak sağlık çalışanlarına konaklama imkanı sunulması, psikolojik danışma hattı kurularak İstanbullulara psikolojik destek sağlanması, evsizlere barınma desteğinin sağlanması, ihtiyaç sahibi ailelere market alışverişi desteği sağlanması, askıda fatura uygulaması ile hayırseverler tarafından ihtiyaç sahibi ailelerin faturalarının ödenmesine aracılık edilmesi, ihtiyaç sahiplerine dağıtılmak üzere gıda kolilerinin hazırlanması İBB'nin koronavirüsle mücadele faaliyet raporlarına yansayan uygulamalardır.

Sağlık ile ilgili hizmetler tasnifinde ise öncelikli olarak temizlik faaliyetlerinin artırılarak gerçekleştirildiğini görmekteyiz. Bu kapsamda; aylık koruyuculuğu olan nano teknoloji ile üç düzeyde temizlik faaliyetleri, vapurlar ve iskelelerde 2 aylık koruyuculuğu olan dezenfektan yapılması, otobüslerin tüm yüzeylerinin günlük periyotlarla deterjan ile temizlenmesi, mobil dezenfeksiyon ekiplerinin oluşturulması, metrobüs istasyonlarına ve tramvay hattına el dezenfeksiyon ünitelerinin yerleştirilmesi, İBB'ye ait kapalı mekanlarda dezenfeksiyon işlemlerinin yapılması, kamuya ait ibadethaneler, adliye binaları, hastahaneler ve sağlık kuruluşlarında dezenfeksiyon işlemlerinin gerçekleştirilmesi, camilerle birlikte farklı dinlere ait ibadethanelerin dezenfekte edilmesi, tıbbi atıkların toplanması faaliyetlerinin hızlandırılarak tıbbi atık yakma tesislerinin 24 saat çalışır hale getirilmesi, İGDAŞ'ın ana hizmet binalarına ısı ölçer termal kameraların kurulması, iş yerlerinin açılması ve kapanmasına yönelik denetimlerin gerçekleştirilmesi, ruhsatı İBB tarafından verilen işyerlerinin denetlenmesi faaliyetleri, İBB'ye bağlı tıp merkezlerinde acil yardım ambulanslarının görevlendirilmesi, il sağlık müdürlüğü araçlarına dezenfekte hizmeti sunulması, maske üretiminin gerçekleştirilmesi, “yeni normal”e geçişle birlikte yeniden açılmaya yönelik tedbirlerin alınması, mahalle muhtarlıklarına maske ve dezenfektan dağıtımının gerçekleştirilmesi, toplu taşımada karekod ile mobil geçiş işlemlerinin başlatılması İBB'nin salgınla mücadele faaliyetleri arasında yer alan uygulamalardır.

İBB'nin koronavirüsle mücadele faaliyet raporları incelendiğinde, vatandaşların evrak işlemlerinin fiziki ortamlardan kaldırılarak online işlemler halinde hizmet vermeye başlanması, sokak hayvanlarının beslenmesi için kuru mama dağıtım işlemleri, belediye başkanlığı nezdinde yetki ve sınırlar dahilinde kurulların⁷ oluşturulması, İstanbul Kart'a temassızlık özelliğinin getirilmesi gibi teknolojik imkanlarla bulaşı riski azaltılmaya çalışılmıştır. Basında yer alan haberlerde de İBB'nin salgınla mücadelede aldığı tedbirlere ve bu kapsamda gerçekleştirdiği uygulamalara rastlanmaktadır. Sputniknews haber sitesinde İBB başkanlığında sivil toplum kuruluşları (stk) ve gönüllülerin birlikteliğiyle İstanbul Yardımlaşma ve Koordinasyon Merkezi'nin kurulduğu ve valiliğin gerçekleştirmiş olduğu gıda yardımlarına lojistik manada destek sağlandığı bilgisi yer almaktadır (tr.sputniknews.com, 2020). Marmara Belediyeler Birliği'nin internet sitesinde İBB'nin girişimleriyle

⁷ Şehirler arası otobüsle seyahatlerin temini, denetlenmesi ve düzenlenmesi için “Otogarda Seyahat İzin Kurulu”nun oluşturulması gibi.

Yerel Yönetimlerin COVID-19 ile İmtihani: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği

2000 civarında otel odasının sağlıkçıların kullanımına açıldığı ifade edilmiştir (marmara.gov.tr, 2020). Anadolu ajansında yer alan haberde ise İBB'nin ihtiyaç sahibi ailelere destek olmak için yardım kampanyası başlattığı, sürecin dayanışma ve seferberlik ruhu ile aşılabacağı belirtilerek böyle bir kampanyanın başlatıldığına yer verilmiştir (aa.com.tr, 2020). Ayrıca, ulusal basında, "İBB'nin Sosyal Yardımları Kesildi.", "İBB Binlerce Vatandaşın Sosyal Yardımını Kesip Borç Avans Sistemini Getirmiş." (haber365.com.tr; sabah.com.tr) başlıklarıyla yer alan haberlere de rastlanmaktadır. Borç avans sistemi, İBB'nin resmi internet sitesinde "İBB'den İstanbulluya Nakit Destek" başlığıyla duyurulmuştur (www.ibb.istanbul, 2021). Benzer haberler toplu taşımada yaşanan yoğunluğa yönelik olarak, İBB'nin salgın döneminde yeterli ek sefer koymadığı ve pandemi sürecinde toplu taşıma sistemini verimli yönetemediği şeklinde ulusal basında yer almıştır (sabah.com.tr). Bu yönde çıkan haberler, İBB'nin salgınla mücadele faaliyet raporlarında yer alan verilerle örtüşmemektedir.

Tablo 1: Büyükşehir Belediyelerinin Sağlıkla İlgili Görevleri ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin COVID-19 ile Mücadele Kapsamında Gerçekleştirdiği Faaliyetler

Sıra No	Büyükşehir Belediyelerinin Sağlıkla İlgili Görevleri	İBB'nin COVID-19'la Mücadelede Gerçekleştirdiği Faaliyetler
1	Çevrenin, tarım alanlarının ve su havzalarının korunmasını sağlamak	Bilgilendirme faaliyetlerinin yapılması
2	Ağaçlandırma yapmak	Dezenfeksiyon işlemlerinin yapılması
3	Halk sağlığına ve çevreye etkisi olan iş yerlerini kentin belirli yerlerine toplamak	Kültürel faaliyetlerin internet ortamına taşınması
4	Büyükşehir katı atık yönetim planını yapmak, yaptırmak	Online sosyal etkinliklerin düzenlenmesi
5	Zabıta hizmetlerini yerine getirmek	Borç nedeniyle su kapama faaliyetlerinin durdurulması
6	Gıda ile ilgili olanlar dahil birinci sınıf gayrisihhi müesseseleri ruhsatlandırmak ve denetlemek	İhtiyaç sahiplerine psikolojik destek sağlanması
7	Yiyecek ve içecek maddelerinin tahlilini yapmak üzere laboratuvarlar kurmak ve işletmek	65 yaş üstü insanların acil ihtiyaçlarının karşılanması
8	Gerektiğinde sağlık hizmetleri için bina ve tesisler yapmak	Sağlık çalışanları için konaklama imkanı sağlanması
9	Su ve kanalizasyon hizmetlerini yürütmek, derelerin ıslahını yapmak	Mobil dezenfeksiyon ekiplerinin oluşturulması
10	Doğal afetlerle ilgili planlamaları ve diğer hazırlıkları büyükşehir ölçeğinde yapmak	Maske üretiminin gerçekleştirilmesi
11	Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri kurmak, işletmek veya işlettiirmek	Bulaşı riskini azaltmak için İstanbul Kart'a temassızlık özelliğinin getirilmesi
12	Sağlıkla ilgili tesislerin bakım ve onarımını gerçekleştirmek	İhtiyaç sahibi ailelere destek olmak için yardım kampanyası düzenleme

İBB'nin salgın döneminde gerçekleştirdiği faaliyetler kanunların belediyelere verdiği sağlıkla ilgili görevleri kapsamakla birlikte birçok açıdan farklılık arz etmektedir. Tablo 1'e bakıldığı zaman kanunların büyükşehir belediyesine verdiği görevler ile salgın döneminde gerçekleştirilen görevler arasında farklılıklar görülmektedir. Olağan dönemlerde yer almayan görev ve sorumlulukların salgınlar vb. olağanüstü dönemlerde gerçekleştirildiği görülmektedir. Salgın döneminde gerçekleştirilen faaliyetleri sağlıkla ilgili görevler kapsamında değerlendirdiğimiz zaman, dezenfeksiyon işlemlerinin gerçekleştirilmesi, maske üretimine başlanması, sağlık çalışanlarına sunulan destekler önde gelen faaliyetler olarak bulgular arasında yer almaktadır. Ancak faaliyet raporları ve basında çıkan haberler incelendiğinde karşılaşılan tablo, İBB'nin sosyal yardım faaliyetlerine yönelik çalışmalara ağırlık verdiğini ortaya koymaktadır. Belediyeye su borcu olan vatandaşların temiz suya ulaşımını sağlamak için borçların ertelenmesi, 65 yaş üstü insanların acil ihtiyaçlarının karşılanması, salgından psikolojik olarak etkilenenlere psikolojik destek sağlanması, ekonomik açıdan ihtiyaç sahipliği bulunanlara maddi destekte bulunulması gibi sosyal yardım faaliyetleri araştırmadan elde edilen bulgular arasındadır. Ayrıca kültürel faaliyetlerin online olarak gerçekleştirilmesi de araştırmadan elde edilen bulgulardandır.

Değerlendirme ve Sonuç

Hayatın akışını temelden sarsan COVID-19 gibi küresel ölçekli salgınlar hem merkezi hem de yerel yönetim birimlerinin faaliyetlerini de doğrudan etkilemektedir. Bu kapsamda belediyeler de hizmetlerini salgın şartlarına göre revize ederek gerçekleştirmektedirler. Normal dönemde yerine getirmiş olduğu hizmetlerin salgın döneminde aksamaması ve salgınla mücadeleye uygun bir şekilde sürdürülebilmesi için belediyelere büyük sorumluluklar düşmektedir. Bir yandan vatandaşların belediyeden aldığı hizmetin aksamaması gerekirken diğer yandan bu hizmetlerin toplum sağlığını tehdit etmeyecek şekilde gerçekleşmesi gerekmektedir. İstanbul, nüfusun çokluğuyla doğru orantılı şekilde COVID-19 vakaları en yüksek olan şehirlerin başında gelmektedir. İBB gibi kalabalık bir nüfusa hizmet sunan bir yerel yönetim biriminin hizmetleri de salgınla mücadele kapsamında çeşitlilik göstermektedir. Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında İBB'nin salgın döneminde gerçekleştirdiği faaliyetler bilgilendirme çalışmaları, kültürel faaliyetler, sosyal yardımlar ve sağlık ile ilgili faaliyetler olarak temel bir sınıflandırmaya tabii tutulmuştur. Bu kapsamda kanunla belediyelere verilen görevlerin (sağlıkla ilgili) dışında salgınla mücadeleye yönelik faaliyetler ön plana çıkmaktadır. Bu faaliyetler arasında ise salgından olumsuz etkilenen vatandaşlara yönelik gerçekleştirilen sosyal yardımlar ön planda yer almaktadır. Ayrıca belediyenin normal dönemlerde yerine getirdiği temizlik faaliyetlerinde ciddi oranda artış gerçekleşmiştir. Salgının bulaşı riskini azaltmak için dezenfeksiyon çalışmaları gerçekleştirilerek belediyenin yetkisi altında olan alanlar dezenfekte edilmiştir. Tüm bu faaliyetlerin yanı sıra ulusal basında olumlu ve olumsuz haberlere rastlanılmaktadır. Sosyal yardımların kesilerek ihtiyaç sahiplerine borç verilmek suretiyle destek sağlanması ve toplu taşımada yaşanan aksaklıklar gibi olumsuz gelişmeler bu haberlerin başında gelmektedir. Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında İBB'nin salgınla mücadele sürecinde yürüttüğü faaliyetlerin belediye kanununda yer alan görevlerden farklılaştığı görülmektedir. Bu farklılık salgının türü ve salgınla mücadelenin gereklilikleriyle ilgili bir durumu ortaya koymaktadır. İBB'nin imkanları dahilinde bir mücadele yürüttüğü gözlenmiştir. Bununla beraber basında yer alan haberler ışığında sürecin yürütülmesinde eksiklikler olduğu söylenebilir. Sonuç olarak salgın döneminde yerel yönetimlerin faaliyetleri hastalığın seyrine ve halk sağlığı üzerindeki etkilerine göre çeşitlilik arz etmektedir. Bu kapsamda belediyeler yerine getirdiği hizmetleri ihtiyaçlar doğrultusunda revize ederek çözüm üretmeye çalışmaktadır. Yerel yönetimlerin kendi kriz masalarını oluşturarak hizmetleri daha hızlı ve verimli bir şekilde yerine getirmek istemeleri olumlu bir gelişme olmakla beraber ulusal hatta küresel ölçekte bir salgınla mücadele yürütülürken yerel ve merkezi birimlerin iş birliği içerisinde faaliyette bulunması daha etkili bir mücadele ortaya koyacaktır. Basında yer alan haberler, hizmet sunulan nüfusun büyüklüğü ve salgının boyutları göz önüne alındığında sürece katkı sunabilecek tüm paydaşların dahil edildiği bir kriz yönetim sürecinin paydaşı olarak gerçekleştirilecek bir mücadelenin daha verimli olacağı söylenebilir.

Kaynakça

- Aslan, Recep (2020). "Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve Covid-19" *Ayrıntı Dergisi*, 8(65), 35-41.
- Budak, Fatih ve Korkmaz, Şerif (2020). COVID-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, (1), 62-79.
- Bilgili, Muhammed Yunus (2020). Merkezi Yönetim, Yerel Yönetimler ve Koronavirüs (COVID- 19) Salgını, *Turkish Studies*, 15(6), 219-235
- Demir Uslu, Yeter (2021). Yerel Yönetimlerin Sağlık Hizmet Sunum Rollerini ve Faaliyetleri: AB Ülkeleri ve Türkiye, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 56(2), 923-940
- Güler, Ahmet, Halıcıoğlu, Bülent, Taşğın, Serkan (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*. Seçkin Yayınevi: Ankara.
- Gürün, Fethi, (2018). Belediyelerde Sağlık Hizmetlerinin Türk Mevzuatındaki Yeri, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.6, ss.125-150
- İBB Koronavirüsle Mücadele İçin Yardım Kampanyası Başlattı, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ibb-koronavirusle-mucadele-icin-yardim-kampanyasi-baslatti/1784820>, Erişim tarihi: 2.09.2021
- İBB Koronavirüsle Mücadele Faaliyet Raporu Mart-Nisan 2020, <https://4sdh5ekllrln.merlincdn.net/wp-content/uploads/2020/06/iBB-Koronavirus-Faaliyet-Raporu-Mart-Nisan.pdf> Erişim tarihi 20.8.2021
- İBB Koronavirüsle Mücadele Faaliyet Raporu Mayıs-Haziran 2020, <https://4sdh5ekllrln.merlincdn.net/wp-content/uploads/2020/12/covit-bulten-mayis-haziran-YEDEK01.pdf> Erişim tarihi 20.8.2021
- İBB Bilimsel Danışma Kurulu 3. Zirve Değerlendirme Raporu Nisan 2021, <https://koronavirus.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2021/04/İBB-BDK-3.zirve-raporu.pdf> Erişim tarihi 21.8.2021
- "İlk KoronaVac Aşısı Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'ya Yapıldı" <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/ilk-koronavac-asisi-saglik-bakani-kocaya-yapildi/2108932>, Erişim Tarihi: 30.08.2021
- İşlek Elif, Özatkan Yonca, Bilir Merve, Arı Hakan Oğuz, Çelik Hüseyin ve Yıldırım Hasan Hüseyin (2020). COVID-19 Pandemi Yönetiminde Türkiye Örneği: Sağlık Politikası Uygulamaları ve Stratejileri. TUSPEC Rapor: 2020/2, TUSPE Yayınları, Ankara.
- Kıral, Bilgen (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:15, ss.170-189
- Sevin, Ayşe Ece, Bektaş Otman, Burcu, Çelen, Emine, Kozikoğlu, Emir, Oğuz, Kadir Burak, Kavak, Kubilay, Bitlis, Melis, Şalgam, Sultan ve Çınar, Şimal (2020) Bir Eko-Sosyal Kriz olarak COVID-19 salgını ve sürdürülebilirlik. Escarus Yayınları, İstanbul.
- Serinkli, Nilüfer (2021). "COVID-19 salgın sürecinde örgütsel değişim: uzaktan/evden çalışma modeli". Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi *The Journal of International Social Sciences*, 31(1), ss: 277-288.
- Sert Karaaslan, Yeşim (2020). "Dünya'da Kovid-19'a Karşı 120'den Fazla Aşı Üzerinde Çalışılıyor" <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dunyada-kovid-19a-karsi-120-den-fazla-asi-uzerinde-calisiliyor/2039664>, Erişim Tarihi: 20/08/2021
- Şahin, Salih Kenan (2009). Sağlıkta Yerel Yönetimlerin Rolü, <https://www.sdplatform.com/Yazilar/Kose-Yazilari/181/Saglikta-yerel-yonetimlerin-rolu.aspx>
- Sharan B. Merriam (2015) *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, (çev. Selahattin Turan), Nobel Akademik Yayıncılık
- Sputnik Türkiye (2020). İstanbul'da Yeni koronavirüs Önlemleri, İBB'ye ait Spor Salonları ve Atatürk Havalimanı Hastane Olarak Kullanılabilir" <https://tr.sputniknews.com/20200327/imamoglu-koronavirus-onlemlerini-acikladi-sokaga-cikmamayla-ilgili-kararlar-daha-radikal-sekilde-1041697716.html>, Erişim tarihi: 01.09.2021
- Marmara Belediyeler Birliği, (2020). İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Koronavirüs Tedbirleri, <https://marmara.gov.tr/covid-19/istanbul-buyuksehir-belediyesinin-koronavirus-tedbirleri/>, Erişim tarihi: 01.09.2021
- T.C. Sağlık Bakanlığı Covid-19 Aşısı Bilgilendirme Platformu, 2021 <https://covid19asi.saglik.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 09.09.2021

- Turan, Abdulmenaf, (2020). Türkiye’de COVID-19 ile Mücadele: Politikalar ve Aktörler, Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, Cilt:3, Sayı:1, 1-25
- Türk Dil Kurumu Güncel Sözlük, “patojen” <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 25/08/2021
- Who, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Koronavirüs (COVID-19) Panosu- <https://covid19.who.int/> Erişim Tarihi: 20/08/2021
- Alfa, Beta, Delta, Gamma... Koronavirüs Varyantları Neler? Hangi Varyant Ne Kadar Etkiliyor? <https://tr.euronews.com/2021/06/30/alfa-beta-delta-gamma-koronavirus-varyantlar-neler-hangi-varyant-ne-kadar-etkili> Erişim Tarihi: 24.08.2020
- Adrese Dayalı Nüfus Sayım Sonuçları, 2020, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2020-37210>, Erişim tarihi: 15.09.2020
- İBB Binlerce Vatandaşın Sosyal Yardımını Kesip Borç Avans Sistemini Getirmiş, <https://www.haber365.com.tr/ibb-binlerce-vatandasin-sosyal-yardimini-kesip-borc-avans-sistemini-getirmis-h266064>, Erişim tarihi: 16.9.2021
- İBB’nin Sosyal Yardımları Kesildi. <https://www.sabah.com.tr/yasam/2021/09/16/ibbnin-sosyal-yardimlari-kesildi> Erişim Tarihi: 16.9.2021
- İBB’den İstanbulluya Nakit Destek, <https://www.ibb.istanbul/arsiv/38151/ibbden-istanbulluya-nakit-destek> Erişim tarihi: 10.9.2021
- İstanbul’un Toplu Taşıma Sorunu, https://www.sabah.com.tr/yazarlar/gunaydin/sb-mevlut_tezel/2020/11/30/istanbulun-toplu-tasima-sorunu Erişim tarihi: 10.9.2021
- 3/7/2005 kabul tarih ve 5393 kanun numaralı Belediye Kanunu, Yayımlandığı Resmî Gazete Tarih:13/7/2005, Sayı:25874
- 10/7/2004 kabul tarih ve 5216 kanun numaralı Büyükşehir Belediye Kanunu, Yayımlandığı Resmî Gazete Tarih:23/7/2004, Sayı:25531
- 5/1/1961 kabul tarih ve 224 kanun numaralı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun, Yayımlandığı Resmî Gazete Tarih:12/1/1961, Sayı:10705